

Tidens krav. »Gud ville ikke kunne forstå et økonomisk problem, fordi i det evige liv er der intet at prioritere.« Den svenske filosof Martin Hägglund gør op med både religion og kapitalisme for at etablere et åndeligt argument for demokratisk socialisme.

Den sekulære tro

► LYT TIL ARTIKLEN

MORTEN HØI JENSEN

Socialisme oplever tilsyneladende fremgang i USA, et land, hvor man ellers stadig skal svare på et spørgsmål om, hvorvidt man er eller engang har været medlem af det kommunistiske parti, hvis man vil søge statsborgerskab. Ifølge en Gallup-meningsmåling har amerikanske demokrater nu en mere positiv holdning til socialisme, end de har til kapitalisme.

Men hvad amerikanere taler om, når de taler om socialisme, kan være svært at vurdere. Ofte rækker det ikke videre end den skandinaviske velfærdsmodel. Og trods meningsmålingerne er socialisme fortsat et favoriseret skældsord blandt konservative. For nylig stod den tidligere Trump-rådgiver Sebastian Gorka til den

årlige Conservative Political Action Conference (CPAC) i Washington, D.C., og advarede publikum mod den stigende socialistiske trussel på den amerikanske venstrefløj. »De vil fjerne jeres pickup-trucks,« sagde han på bedste Dr. Strangelove-måder. »De vil ombygge jeres hjem. De vil tage jeres hamburgere fra jer. Det var dette, Stalin drømte om, men aldrig opnåede.«

Stalin og hamburgere eller ej, der er utvivlsomt noget i amerikansk politik, der har rykket sig, når det gælder, hvad der lidt vagt kaldes demokratisk socialisme. Det er præsidentkandidat Bernie Sanders og en fremtrædende generation af yngre politikere som Alexandria Ocasio-Cortez bare ét tegn på. Et andet er, at hvor der i 2011 var 5.000 medlemmer af partiet Democratic Socialists of America, er der i dag 55.000. Det er en stigning på tusind procent.

På denne baggrund kunne svenske Martin Hägglunds nye bog *This Life – Secular Faith and Spiritual Freedom* ikke være udkommet på et bedre tidspunkt. Hägglund, som til daglig underviser på Yale University i New Haven, Connecticut, hvor han er professor i komparativ litteratur og humaniora, har begået en moppedreng af en filosofibog, der gør op med både religion og kapitalisme og ganske konsekvent går ind for demokratisk socialisme. Det gør han dog uden at forholde sig til eller diskutere politiske eller historiske begivenheder. I stedet fremlægger Hägglund en filosofisk redegørelse for den sekulære frihed, kapitalismen har medført, men samtidig devaluerer.

📷 Martin Hägglund, svensk professor på Yale University: »Lige siden jeg var ung, har jeg været meget optaget af døden, og hvad det faktisk, at vi en dag skal dø, betyder for måden, vi lever vores liv på.« Foto: Christian Larsen

»At være fri består ikke i at være fri fra alle begrænsninger,« forklarer Hägglund. »At være fri består i at kunne genkende sig selv i det, man bruger sin tid på, i de forpligtelser og forhold og institutioner, som man er afhængig af.«

Den nødvendige usikkerhed

I en rosende anmeldelse kalder det amerikanske tidsskrift *The New Republic* Hägglunds bog for »et åndeligt argument for socialisme«, og det er der noget om. Man skal formentlig helt tilbage til de franske filosoffer Albert Camus og Jean-Paul Sartres

velmagtsdage for at finde en lignende forening af eksistentiel filosofi og samfundskritik. Ligesom Camus i Sisyfos-myten tager Hægglund udgangspunkt i spørgsmålet om livets mening, som han grundlægger i vores dødelighed, i den begrænsede tid, vi har her på jorden. Forestillingen om et evigt liv er for Hægglund meningsløs. »Risikoen for et tragisk tab – tabet af dit eget liv eller tabet af det, du elsker – er ikke en mulighed, der kan elimineres, men en iboende del af, hvorfor det er betydningsfuldt, hvad du vælger at bruge din tid på,« skriver han i *This Life*.

Dette kalder Hægglund for sekulær tro. Da vi ikke rationelt eller logisk kan bevise, at livet er værd at leve, må vi derfor tro på det. Det gør vi blandt andet ved at forpligte os til forhold og projekter, selvom der altid er en risiko for, at de kan gå tabt eller slå fejl. Og det er netop denne sårbarhed, denne »nødvendige usikkerhed«, der er forskellen på sekulær tro og religiøs tro. Frigøres vi fra denne sårbarhed, er vi intet.

Jeg har i de seneste uger talt med Hægglund over både kaffe og middag og på telefonen, og hver eneste gang sidder jeg tilbage med en fornemmelse af, at jeg hverken har læst nok eller tænkt nok. Den kun 42-årige Hægglund sprudler af energi og ideer, samtidig med at han også er enormt omhyggelig og velovervejet. Samme grundige energi karakteriserer *This Life*, der med sine knap 500 sider kommer godt omkring med detaljerede diskussioner af blandt andet St. Augustin, Hegel, Kierkegaard, Marx, Knausgård, og Martin Luther King Jr. Det er et uhyre ambitiøst projekt.

– Du har brugt seks år på skrive This Life. Hvor kom ideen fra?

»Lige siden jeg var ung, har jeg været meget optaget af døden, og hvad det faktisk, at vi en dag skal dø, betyder for måden, vi lever vores liv på. En af grundene til, at jeg valgte at studere filosofi og litteratur, var ønsket om at finde de nødvendige ressourcer for at undersøge det nærmere. I mine tidligere bøger har jeg været meget optaget af den dominante religiøse forestilling om, at vores dødelighed angiveligt vidner om en mangel, en falden tilstand, og at det bedste og ideelle liv faktisk ville være et liv uden død, uden begrænsninger. Jeg er meget imod tanken om, at det endelige formål ville indebære at blive frigjort fra vores smertefulde, skrøbelige, midlertidige liv.«

– Du skrev forleden i New York Times om buddhismen som et eksempel på en anden form for frigørelse fra vores endelighed?

»Det interessante ved buddhismen er, at den er enormt ærlig om, hvad det egentlig vil sige at opnå nirvana. At opnå nirvana indebærer, at du ophører med at eksistere. Du bliver bogstavelig talt til ingenting. Og det gælder samtlige religiøse forestillinger om at blive frelst. Det endelige formål er altid at nå et sted hen, hvor al mening ophører, så man kan hvile i fred. Men hvis man hviler i fred, er man død.«

– Med andre ord er ideen om himlen, nirvana, det evige liv, ubegribelig og meningsløs?

»Præcis. Det er ikke ønskeligt at opnå en tilstand, hvor man ikke kan være nogen eller gøre noget. Du kan måske ikke dø, men du kan heller ikke leve. Det, jeg forsøger at demonstrere i bogen, er, at du ikke kan skille de to ting ad. Du kan ikke have glæden uden sorgen, du kan ikke have liv uden død, du kan ikke have det meningsfyldte uden det usikre og det skrøbelige. Derfor bliver det et spørgsmål om, hvordan vi indretter vores liv i kraft af vores endelighed. Jeg er begrænset af, at jeg ikke kan opretholde mit liv alene, og jeg er begrænset af, at jeg skal dø.«

Et overskud af tid

Det er her, Hägglunds samfundskritik indtræder. For hvis et menneskeliv er begrænset af endelighed, bliver spørgsmålet om, hvordan vi skal gøre brug af vores begrænsede tid, mere indtrængende. I modsætning til andre dyr producerer mennesker et overskud af tid, det vil sige den tid, vi ikke bruger på at spise og sove og tilfredsstille vores naturlige behov. Menneskets spirituelle frihed består i at kunne vælge, hvad det vil bruge den tid på. At skrive en bog, for eksempel, eller spille fodbold.

»Det er meget vigtigt at understrege, at vi ikke kan separere eksistentielle og økonomiske spørgsmål. Vi kan ikke separere materielle og spirituelle spørgsmål. Vi kan skelne dem fra hinanden, men vi kan ikke separere dem. At vi overhovedet kan stille økonomiske spørgsmål, betyder jo, at vi kan tage stilling til,

hvad vi skal bruge vores begrænsede tid og ressourcer på, og hvad vi skal prioritere. Gud ville ikke kunne forstå et økonomisk problem, fordi i det evige liv er der intet at prioritere.«

En af hovedfigurerne i *This Life* er selvfølgelig Karl Marx. Her optræder den tyske filosof ikke som planøkonomisk profet, men derimod som forkæmper for det enkelte individ som værende et mål i sig selv. Ifølge Hägglund er Marx' store indsigt, at den ultimate værdi ikke er vækst eller velstand, men derimod tid. Det vigtigste, vi som mennesker ejer, er evnen til at bestemme, hvad vi vil bruge vores tid på.

Det kalder Hägglund i lidt af en mundfuld »socialt tilgængelig fritid«. Gennem historien har teknologisk fremskridt altid været et forsøg på at skabe mere fritid. »Hvorfor bruge al den tid på at hente vand, når jeg i stedet kan bygge en brønd og dermed have mere tid til at tænke over, hvad der egentlig er meningsfuldt og værdifuldt at bruge min tid på?« spørger han. Ikke at det bare er et spørgsmål om kvantitet. Overhovedet at kunne stille dette spørgsmål kræver, at vi har ressourcer – institutioner, undervisning, offentlige møder – der anerkender vores tid som en værdi i sig selv.

Det er her, kapitalismen slår fejl. Hägglund er ligesom Marx klar over, hvor nødvendig den har været for menneskets frigørelse. Han fører endda tanken videre ved blandt andet at tale varmt om det markedsøkonomiske fyrtårn Friedrich Hayek og understrege, hvor revolutionær hele ideen om individuelle rettigheder var. Men i sidste ende er kapitalismen i alligevel en samfundsindretning, der fremmedgør mennesket fra dets egen tid ved at underlægge det vækstens evangelium.

»Den form for frigørelse, Marx vil opnå, er en frigørelse, kapitalisme selv fordrer, selvom den indebærer, at vi overkommer kapitalismen. Det er vigtigt at anerkende, at kapitalismen var et enormt fremskridt. Den gjorde, at vi kunne bevæge os fra et samfund med slavearbejde, det vil sige et samfund, hvor nogle individers tid ikke blev anset som værdifuld, til et samfund, hvor man i princippet anerkender, at ethvert menneskes tid har en iboende værdi. Lønarbejde er den første sociale form, der anerkender dette. Så problemet med kapitalismen er ikke, at den tvang os til at forlade en eller anden uskyldig form for tilværelse

eller primitiv kommunisme, som vi bør vende tilbage til. Det er Marx meget klar omkring. Det er et spørgsmål om, hvad vi har lært om os selv og betingelserne for vores frihed i kraft af den kapitalistiske produktionsmåde. Vi må indse, at den frihed og lighed, som kapitalismen til dels har gjort mulig, kan kapitalismen ikke selv fuldføre, fordi formålet altid er at skabe mere vækst.»

– *Hvorfor er det et problem?*

»Retfærdiggørelsen af lønarbejde er, at det er et middel til at nå målet, det vil sige et middel til at leve vores liv. Jeg får løn, fordi arbejde anses som en negativ omkostning, jeg burde kompenseres for. Mit lønarbejde gør det muligt for mig at udøve min spirituelle frihed i den overskudstid, mit arbejde producerer. Men fordi kapitalismen sætter større værdi på vækst, bliver min overskudstid hurtigt brugt på at forberede mig på min arbejdstid. Med andre ord er forholdet mellem midlet og målet modstridende. Det er en selvmodsigelse, at kapitalismen ikke anser den overskudstid, den selv skaber, som værdifuld. I bogen er jeg dybest set interesseret i, hvad det derfor vil forlange af os, at vi indretter vores samfund på en sådan måde, at vi ikke længere er underlagt disse selvmodsigelser.»

– *Men hvis man tager den globale økonomis enorme forbundethed og kompleksitet i betragtning, er det så ikke urealistisk at tro på, at den kan demonteres til fordel for et radikalt anderledes system?*

»Selvfølgelig er det enormt svært at sige, hvad der skal til for, at vi kan overkomme kapitalismen, men samtidig afspejler kapitalismens globale omfang vores indbyrdes afhængighed. Derfor ser jeg ikke globalisering som en hindring. Vi er afhængige af hinanden, og derfor vil formålet med vores tilværelse altid være et kollektivt formål.»

Sovjets statskapitalisme

På trods af min umiddelbare skepsis finder jeg i teorien Häggblunds forklaringer og argumenter enormt overbevisende. I praksis er jeg mindre sikker. Vil mennesker handle ud fra fælles interesse frem for egeninteresse? Kan teknologisk fremskridt

frigøre os, eller vil det på længere sigt blot tilsidesætte os? Er ideen om socialisme ikke lige så sårbar over for selvmodsigelser som kapitalismen?

– Diverse former for socialisme er gennem de sidste hundrede år forsøgt indført i det tidligere Sovjetunionen, Kina, Sydamerika og andre steder. De er alle sammen endt i fattigdom, korruption, vold, miljøødelæggelse og så videre. Er det ikke på tide, at vi holder op med at eksperimentere?

»Formålet med bogen er ikke at besvare alle disse spørgsmål på forhånd, men at udforske mulighederne. Den form for demokratisk socialisme, jeg prøver at fremlægge, er ikke blevet indført før. Den historiske socialisme, vi har set i det tidligere Sovjetunionen, er i virkeligheden en form for statskapitalisme. Der var intet kollektivt ejerskab af produktionsmidlerne, intet alternativ til lønarbejde. Det påpeger jeg også i bogen. Omvendt har jeg ikke forsøgt at kortlægge, præcis hvordan et demokratisk-socialistisk samfund skal se ud, men derimod fremlagt nogle principper, som det skal bygges på. Jeg har forsøgt at give en filosofisk redegørelse for kapitalismen, og hvordan den muligvis kan overkommes. Jeg appellerer ikke til en abstrakt utopi, der vil løse vores økonomiske og sociale problemer én gang for alle, men forsøger at tænke igennem de værdier, vi allerede hævder at sætte pris på, og hvad de vil forlange af os.«

#11 14. MARTS 2019

Forurening. Det vælter ind med affald på Fanøs lange sandstrand. Sexlegetøj, indføringshylstre, gummihandsker, balloner, tv-apparater og så videre. Det vil strandfoged Peter Michelsen sætte en stopper for, og det er faktisk lykkedes ham at rokke en lille smule ved verden.

Havfald

Af **MORTEN BEITER**

Bevægelse. Algeriets gamle, paralyserede leder skal endelig

SAMFUND

AI. Kunstig intelligens kommer ikke til at erstatte menneskets

IDEER

Interview. »Jeg har længe vidst, at jeg skulle skrive en

BØGER

Naturtro. Fremtidens design skal være elegant, sanseligt og

KULTURSAMFUNDVIS ALLE ARTIKLER

#11 14. MAR.
2019**Medvindsmænd i**AF HANS
MORTENSEN**Dansk
Folkeparti.**Vælgerne falder
fra, og partiets#11 14. MAR.
2019**Den
fængslende**AF HENRIK DØRGE
Justitsvæsen.Flere
voldsforbrydere
skal bag lås og slå#11 14. MAR.
2019**Symbolsk**AF SØREN K.
VILLEMØES**Kommentar.** En
samtykkebaseret
voldtægtslovgivn...
vil næppe hjælpe#11 14. MAR.
2019**Fodnotepo...****Ugens politik.**Så fat det dog,
Grundtvig. Flere
lærere.#11 14. MAR.
2019**Grønland
kortlagt**

AF MARTIN BREUM

Optegnet.Forsvarets
samarbejde med
USA fortsætter#11 14. MAR.
2019**Skrivebords-
forskning**AF LENY
MALACINSKI**Samtykke.** Etensidigt
partsindlæg eller
videnskabeligt

#11 14. MARTS 2019

Sidste kapitel. Den begavede storcharmør Eric Conradt-Eberlin leverede stof til nogle af Danmarks mest berømte romaner. Selv hans sidste timer på et hotel i Køge er i politiets rapport blevet til en hjerteskræende fortælling.

Dødens grammofon

Af **POUL PILGAARD JOHNSEN**